Το Παιχνίδι και η Τέχνη στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Παίζοντας στην Προϊστορική Μεσοποταμία

Στεργούλα Κολιού, stella.koliou@gmail.com

Τι ονομάζουμε Εγγύς Ανατολή και Μεσοποταμία

Ο όρος **Εγγύς Ανατολή** στην αρχαιολογική ορολογία περιλαμβάνει την επικράτεια των κρατών της Τουρκίας, της Συρίας, του Λίβανου, του Ισραήλ, της Παλαιστίνης, της Αιγύπτου, της Ιορδανίας, του Ιράκ και εν μέρει του Ιράν, καθώς και τα κράτη της αραβικής χερσονήσου.

Ο όρος **Μεσοποταμία** αναφέρεται στην περιοχή που εκτείνεται μεταξύ των ποταμών Ευφράτη (δυτικά) και Τίγρη (ανατολικά) και αντιστοιχεί στον χώρο που καταλαμβάνει σήμερα η βόρεια Συρία και σχεδόν ολόκληρο το Ιράκ. Η Μεσοποταμία γεωγραφικά χωριζόταν σε δύο τμήματα, την Σουμερία (κατά την 3η χιλιετία π.Χ.) ή Βαβυλωνία (κατά την 2η-1η χιλιετία π.Χ.) στον Νότο και την Ασσυρία στον Βορρά. Το γεωγραφικό όριο μεταξύ τους βρίσκεται εκεί όπου ο Τίγρης και ο Ευφράτης σχεδόν συναντώνται, στην περιοχή της σημερινής Βαγδάτης.

Με ποιες χρονικές περιόδους θα ασχοληθούμε;

- ✓ Περίοδος **Uruk** & **Jemdet Nasr** (4000-2900 π. Χ.)
- ✓ Πρώιμη **Δυναστική Περίοδος** (2900-2350 π. Χ.)
- ✓ **Ακκαδική** Δυναστεία (2350-2150 π.Χ.)
- ✓ **Παλαιοβαβυλωνιακή** Περίοδος (2000-1600 π. Χ.)
- ✓ **Κασσιτική** Περίοδος (1574-1157 π.Χ)

Μέσα από ποια πεδία θα προσεγγίσουμε τους πολιτισμούς αυτούς;

- ✓ Κεραμική
- ✓ Αρχιτεκτονική
- ✓ Γλυπτική
- ✓ Σφραγιδογλυφία

Uruk (4000-3100 π.Χ.) - Jemdet Nasr (3200-2900 π.Χ.)

Κατά την Περίοδο Uruk:

- ✓ Οι **κλιματολογικές αλλαγές** ευνοούν την ανάπτυξη της καλλιέργειας και της συστηματικής άρδευσης.
- ✓ Παρατηρείται **συστηματική αστικοποίηση**, πλεόνασμα στην παραγωγή και εμφανίζονται οι τεχνίτες.
- ✓ Εμφανίζεται **η γραφή και τα πρώτα γραπτά μνημεία** (πήλινες πινακίδες), ένα σύστημα διοίκησης (πόλεις – κράτη) και ένα γραφειοκρατικό σύστημα.
- ✓ Εμφανίζεται **η κοινωνική ιεραρχία** με μία **κεντρική εξουσία** και οι **διοικητικοί υπάλληλοι** (πήλινες λογιστικές πινακίδες).
- ✓ Δημιουργούνται **μνημειώδη έργα** αρχιτεκτονικής και γλυπτικής (Ναοί, Ζιγκουράτ).
- ✓ Οι **ναοί** είναι κέντρα **οικονομικής διαχείρισης**, αφού **πολιτική και θρησκευτική εξουσία** είναι συνδυασμένες, με τον **ηγεμόνα** να είναι και **ιερέας**.
- ✓ Εμφανίζεται **οργανωμένος στρατός**.
- ✓ Εμφανίζεται ο **σφραγιδοκύλινδρος** και **ο κεραμικός τροχός**.
- ✓ Πραγματοποιούνται **εμπορικές συναλλαγές**.

Uruk (4000-3100 π.Χ.) - Jemdet Nasr (3200-2900 π.Χ.)

Σφραγιδογλυφία - Σφραγιδοκύλινδροι

- ✓ Ήταν κατασκευασμένοι από λίθο ή από οστό και επέτρεπαν την αποτύπωση μεγάλων σκηνών με πολλές λεπτομέρειες.
- ✓ Τα περισσότερα από τα θέματα που αποτύπωναν ήταν θρησκευτικού χαρακτήρα.
- ✓ Αποτελούσαν ένδειξη ιδιωτικοποίησης.

Κεραμική

Πρώτα γραπτά μνημεία 3200-3100 π.Χ.

- Αριθμοί
- Λίστες με ονόματα:
  - ✓Αξιωματούχων
  - ✓Επαγγελμάτων
  - ✓Ζώων
- Εικονογράμματα

Λευκός Ναός Θεού Anu πάνω σε Ζιγκουράτ

- Ζιγκουράτ ονομάζεται η ανοικοδόμηση πάνω σε τρία υπερυψωμένα επίπεδα.
- Η ανοικοδόμηση του ναού ξεκινάει κατά την Uruk περίοδο και ολοκληρώνεται κατά την Jemdet Nasr περίοδο.

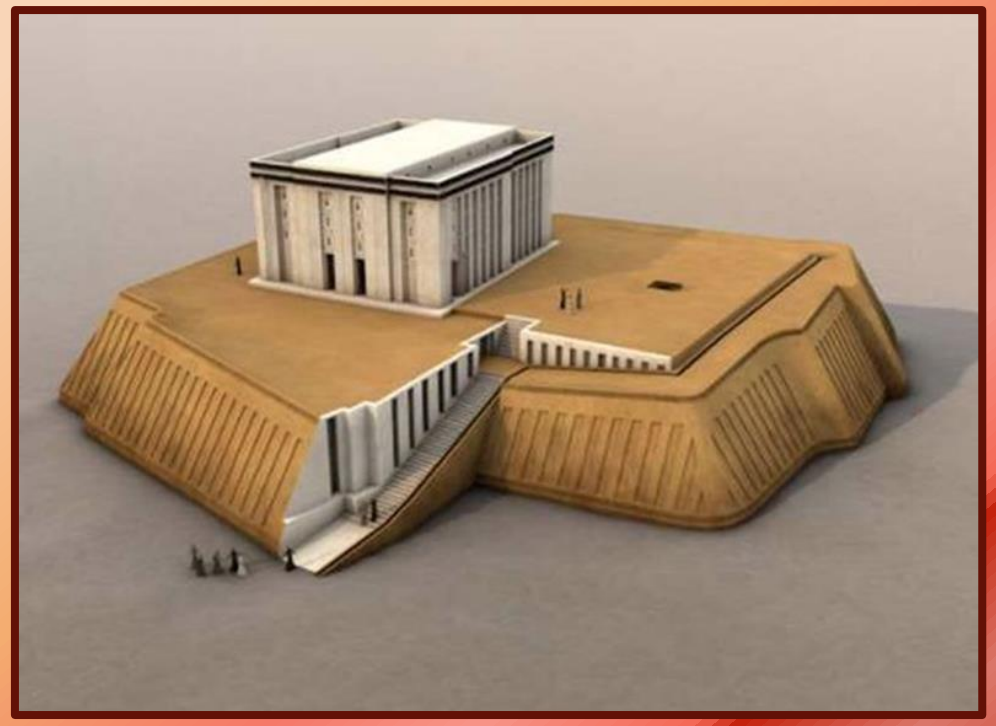

Στοιχεία γλυπτικής

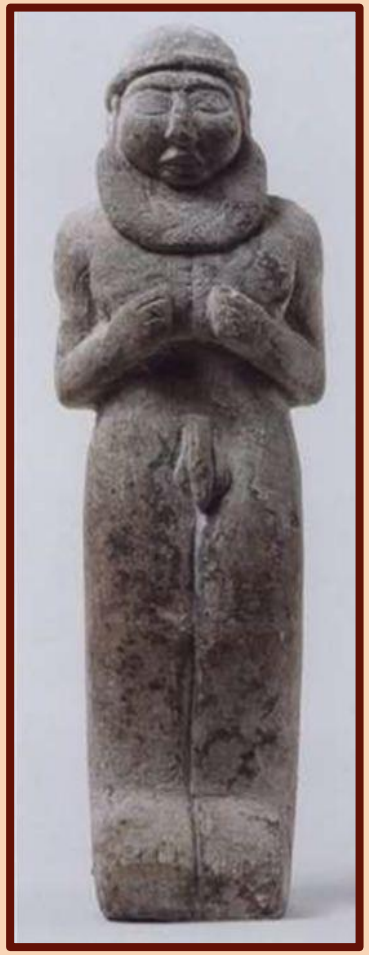

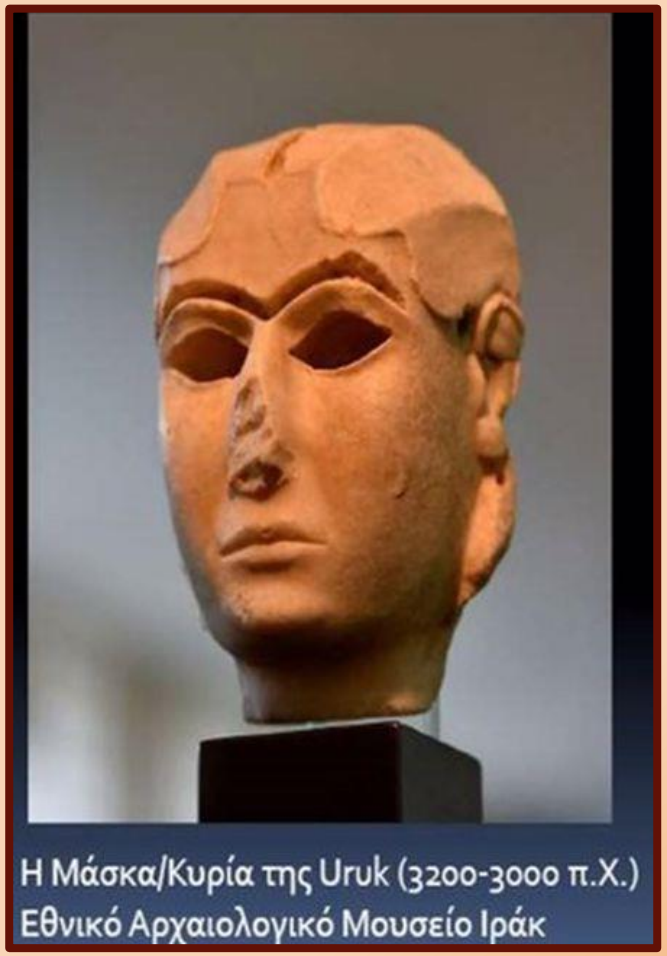

Η Μάσκα/Κυρία της Uruk (3200-3000 π.Χ.)
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Ιράκ

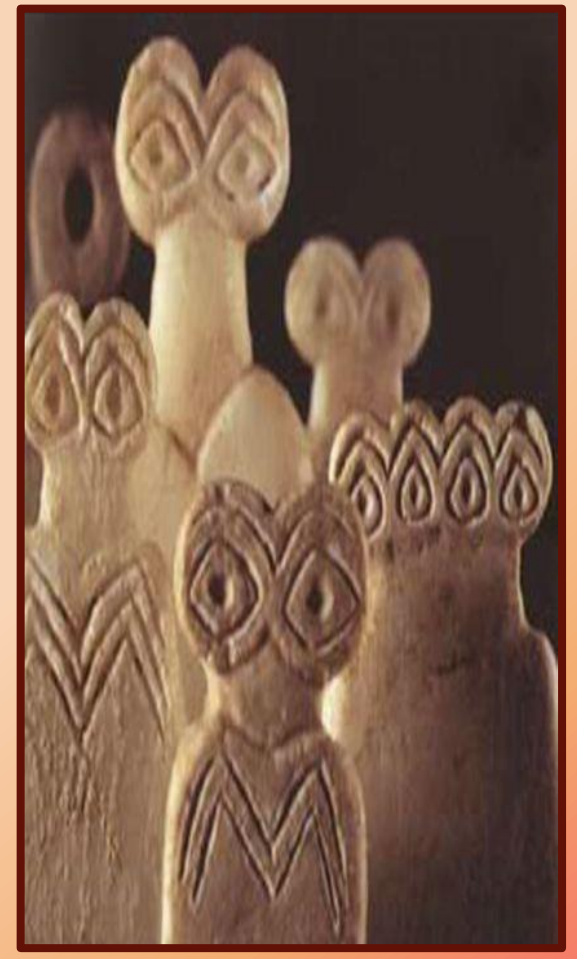

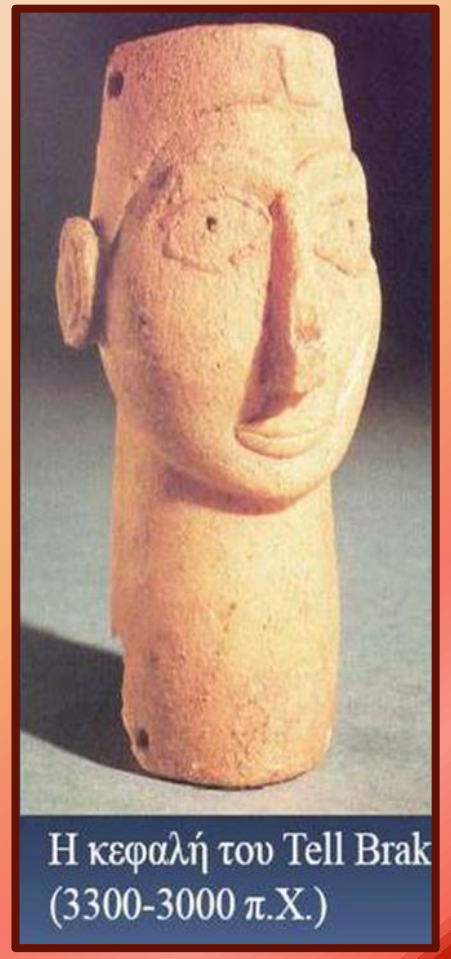

Η κεφαλή του Tell Brak
(3300-3000 π.Χ.)

Πρώιμη Δυναστική Περίοδος (2900-2350 π.Χ.)

Κατά την Πρώιμη Δυναστική Περίοδο:

- ✓ Παρατηρείται **αύξηση αστικού πληθυσμού, μείωση πληθυσμού υπαίθρου** και αύξηση του αριθμού και του μεγέθους των πόλεων-κρατών.
- ✓ Παρατηρείται η έναρξη του θεσμού των **βασιλέων/δυναστειών**.
- ✓ Ο **ηγεμόνας** έχει **πολιτική, θρησκευτική και στρατιωτική** δύναμη και ο θεσμός είναι κληρονομικός.
- ✓ Στο εσωτερικό των πόλεων είναι επικεφαλής οι κυβερνήτες με το συμβούλιο των γερόντων.
- ✓ Περιορισμός **της επιρροής των ναών** και του ιερατείου.
- ✓ Εμφάνιση σημιτικών- πρωτο-ακκαδικών **λέξεων**.
- ✓ Εμφανίζονται τα πρώτα **ανακτορικά συγκροτήματα**.

Νεκροταφείο της Ur

Ανακαλύφθηκε από τον Αμερικανό αρχαιολόγο A. Woolley μεταξύ των ετών 1922-1934. Αποτελούνταν από 1800 περίπου τάφους, εκ των οποίων 16 χαρακτηρίστηκαν ως βασιλικοί, λόγω των ιδιαίτερων αρχιτεκτονικών τους χαρακτηριστικών και των πλούσιων κτερισμάτων τους.

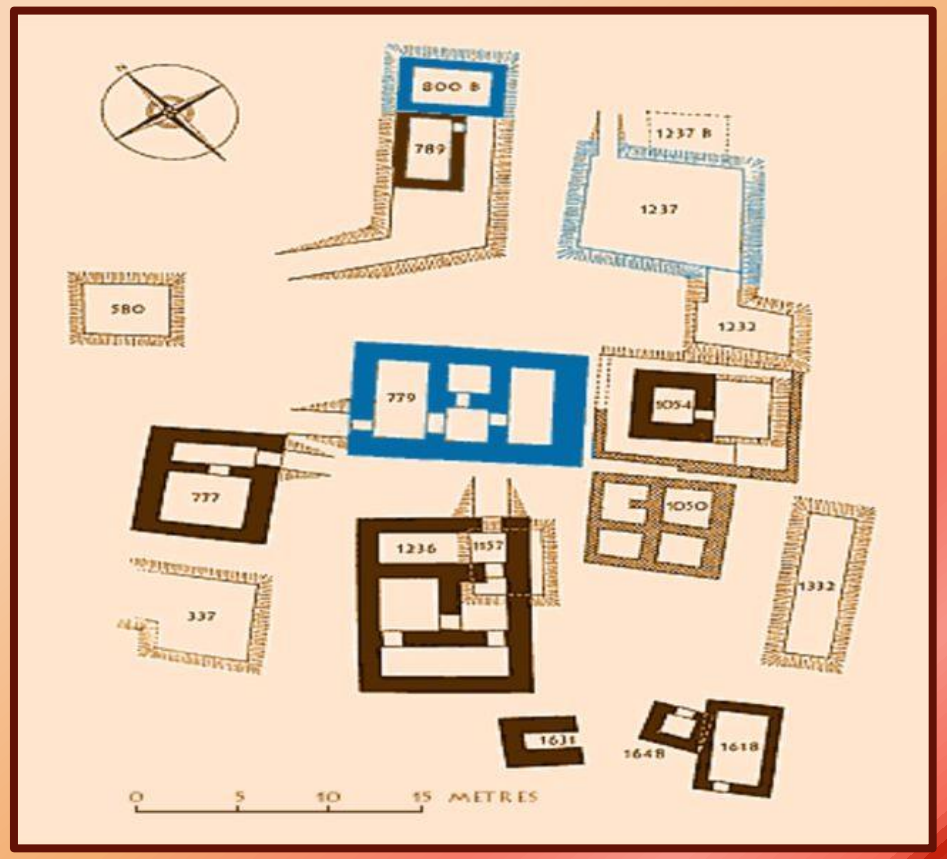

Το «Λάβαρο» της Ur

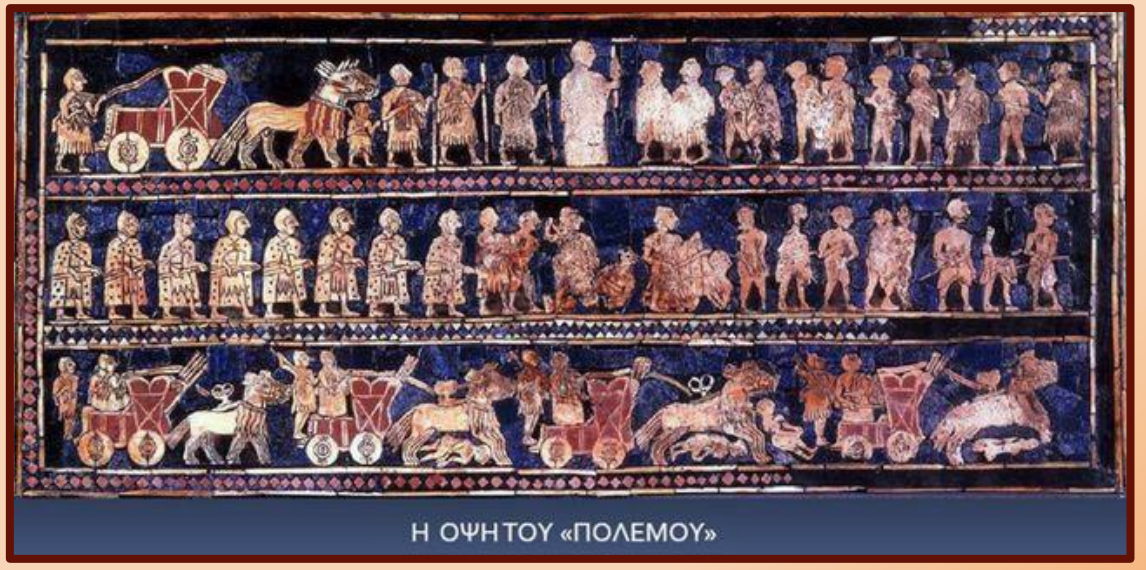

Η ΟΨΗ ΤΟΥ «ΠΟΛΕΜΟΥ»

Η ΟΨΗ ΤΗΣ «ΕΙΡΗΝΗΣ»

Στοιχεία Γλυπτικής

Άγαλμα του Ebih-Il (ιερέα)
από το ναό της Ishtar στο Mari

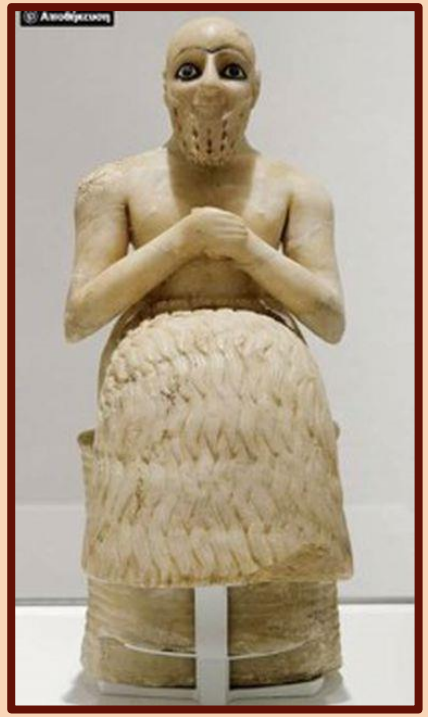

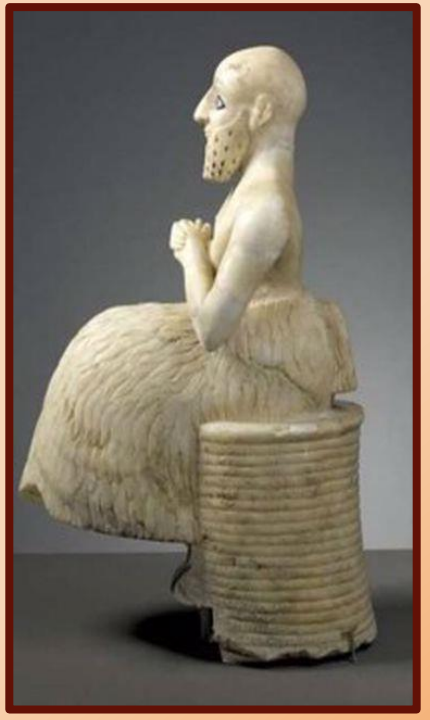

Λίθινη πλάκα του Ur-Nanshe
με οπή στο κέντρο

Ακκαδική Δυναστεία (2900-2350 π.Χ.)

Κατά την Ακκαδική Δυναστεία :

- ✓ Παρατηρείται η εγκαθίδρυση **της Ακκαδικής Δυναστείας,** ενός στρατιωτικού χαρακτήρα μοναρχίας.
- ✓ Παρατηρείται το **τέλος** του συστήματος των **πόλεων κρατών** στη Βαβυλωνία (Ν. Μεσοποταμία).
- ✓ Δημιουργείται μια πρώτη μορφή αυτοκρατορίας με ένα κεντρικό σύστημα διακυβέρνησης σε πολιτικό, οικονομικό και ιδεολογικό επίπεδο.
- ✓ Παρατηρείται η **εξίσωση** του **βασιλιά** με τον **θεό**.
- ✓ Ο **ηγεμόνας** εξασκεί περισσότερο τα **στρατιωτικά του καθήκοντα**.
- ✓ Ηγεμόνας **ολόκληρης της Μεσοποταμίας** γίνεται **ο Σαργών** και στη συνέχεια οι διάδοχοί του.
- ✓ Διατηρείται η σφηνοειδής γραφής και καθιερώνεται η **Ακκαδική** ως **επίσημη γλώσσα**.
- ✓ Κατασκευάζονται **μνημειακά έργα** και συνδέεται η **λατρεία** με τη **βασιλεία**.

Αντιπροσωπευτικά Έργα Τέχνης της Ακκαδικής Δυναστείας

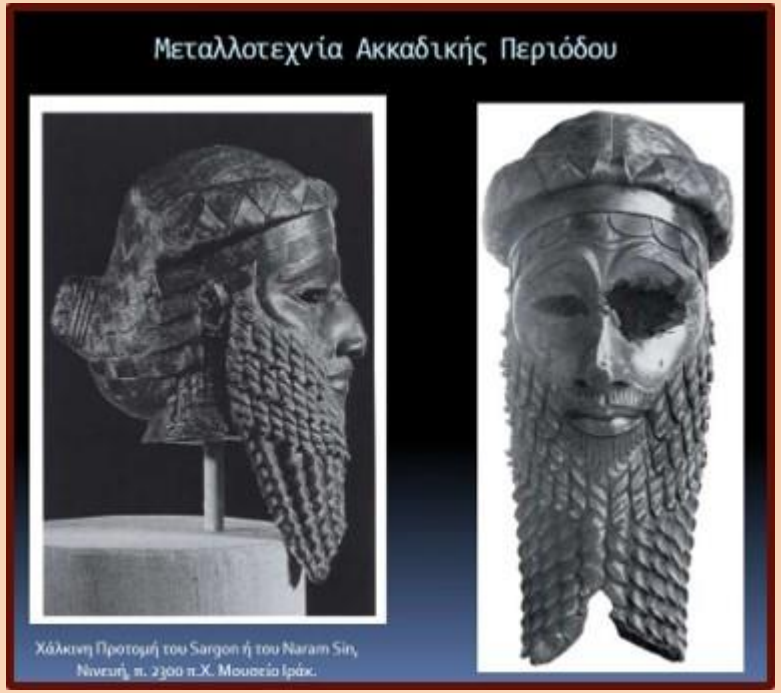

Αντιπροσωπευτικά Έργα Τέχνης της Ακκαδικής Δυναστείας

Σφραγιδογλυφία

Ζιγκουράτ

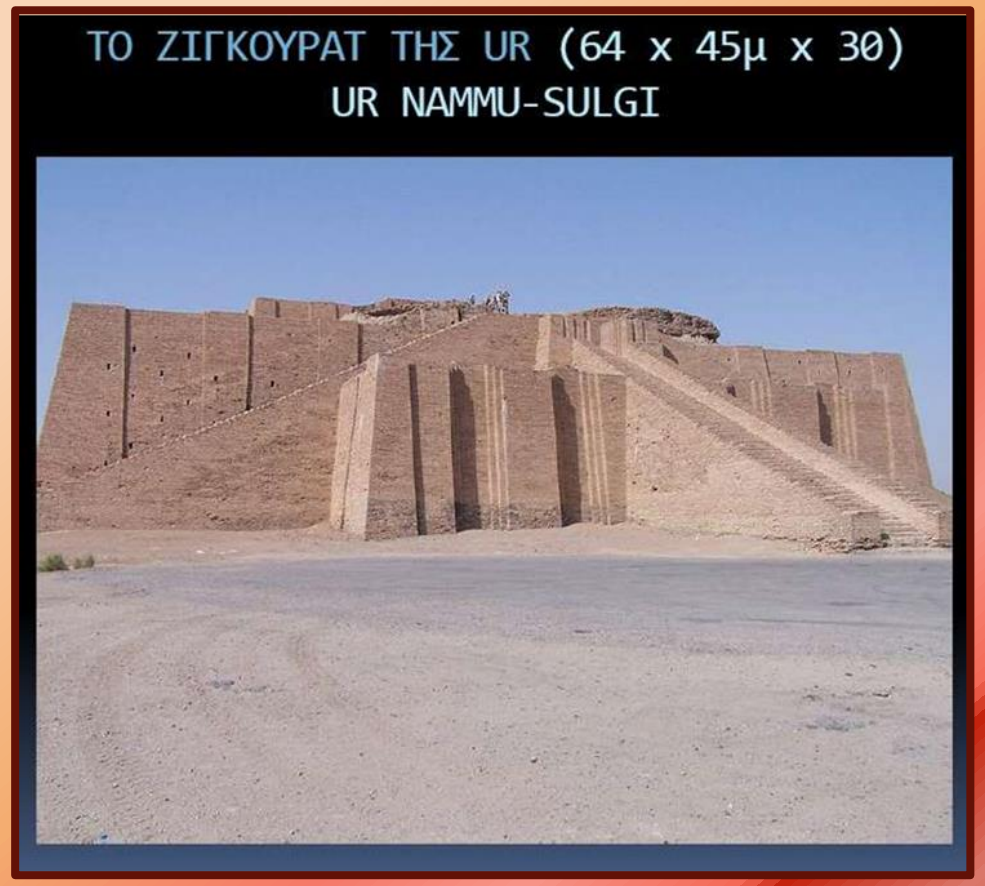

Παλαιοβαβυλωνιακή Περίοδος (2000-1600 π.Χ.)

<u>Κατά την Παλαιοβαβυλωνιακή Περίοδο:</u>

- ✓ Ο **Χαμουραμπί** εκμεταλλεύεται την διαχείριση των υδάτινων πόρων και το 1762 π.Χ. κατακτά τη Larsa και άλλες πόλεις της Ν. Μεσοποταμίας (Βαβυλωνία).
- ✓ Ιδρύεται η **Βαβυλωνιακή Δυναστεία** με κέντρο τη **Βαβυλώνα** το 1894 π.Χ.
- ✓ Παρατηρείται βαθμιαία **άνθιση** των οικισμών στη **Β. Μεσοποταμία** και **παρακμή** των οικισμών στη **Ν. Μεσοποταμία**.
- ✓ Θεσπίζονται **πολύ αυστηροί νόμοι** γνωστοί ως **κώδικας Χαμουραμπί**.
- ✓ Παρατηρείται **ιδιωτικοποίηση** της οικονομίας, **ενοικίαση** γεωργικών εκτάσεων και **δουλοπαροικία**.

Παλαιοβαβυλωνιακή Περίοδος (2000-1600 π.Χ.)

Απόσπασμα από τον Κώδικα Χαμουραμπί

- ✓ Αν ένας ληστής συλληφθεί την ώρα της ληστείας, θα θανατώνεται.
- ✓ Αν κάποιος κατηγορήσει κάποιον άλλο, αλλά δεν μπορεί να αποδείξει τις κατηγορίες, τότε θα θανατώνεται.
- ✓ Αν ένας δικαστής βγάλει μια απόφαση, η οποία αργότερα κριθεί λανθασμένη, θα πρέπει να πληρώσει δώδεκα φορές την ποινή που επιδίκασε στον κατηγορούμενο και δε θα μπορεί να ξαναδικάσει ποτέ.
- ✓ Αν κάποιος έχει χρέος και δεν μπορεί να το πληρώσει, έχει τη δυνατότητα να πουλήσει τον ίδιο, τη γυναίκα του και τα παιδιά του σαν σκλάβους για εργασία και να αποκτήσουν την ελευθερία τους μετά από τρία χρόνια.
- ✓ Αν ένας σκλάβος χτυπήσει κάποιον ελεύθερο άνθρωπο, θα του κόβεται το αυτί.

Το ανάκτορο του Mari

Το ανάκτορο του Zimri-Lim (1775-1761 π.Χ.)

•25.000 τ.μ/300 δωμάτια/δύο όροφοι

Η τοιχογραφία της «ανακήρυξης» (fresco secco) -Αποκατάσταση

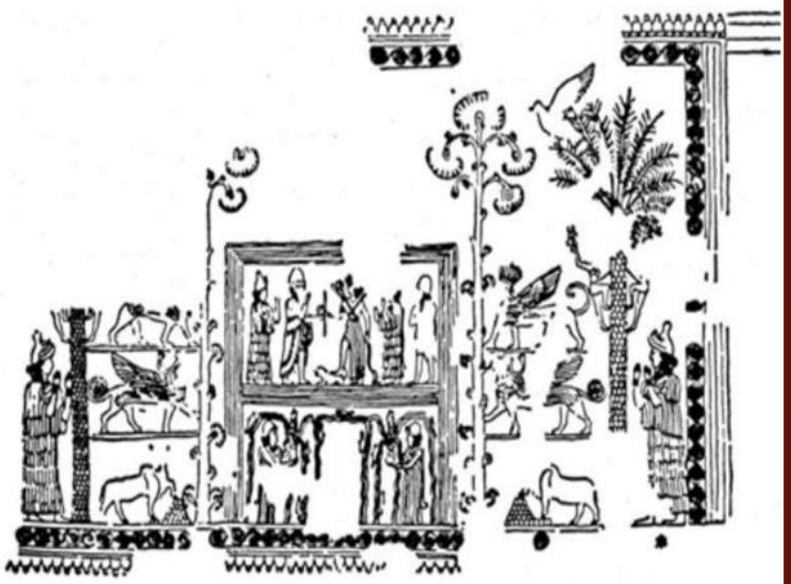

FIG. 7.—This picture from Room 106 in the palace of Mari shows the investiture of Zimri-Lim by the goddess Ishtar.

Δείγματα Μεταλλοτεχνίας

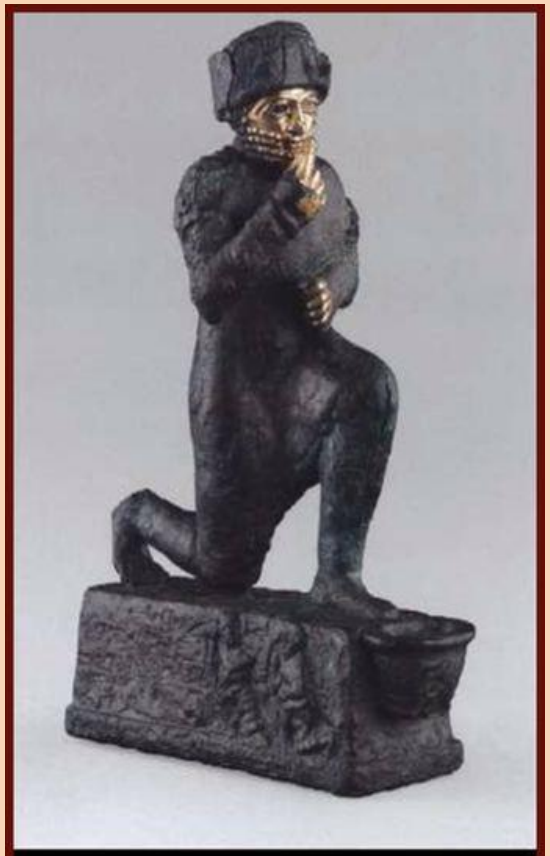

Χάλκινο αγαλματίδιο, Παλαιοβαβυλωνιακή, Λούβρο

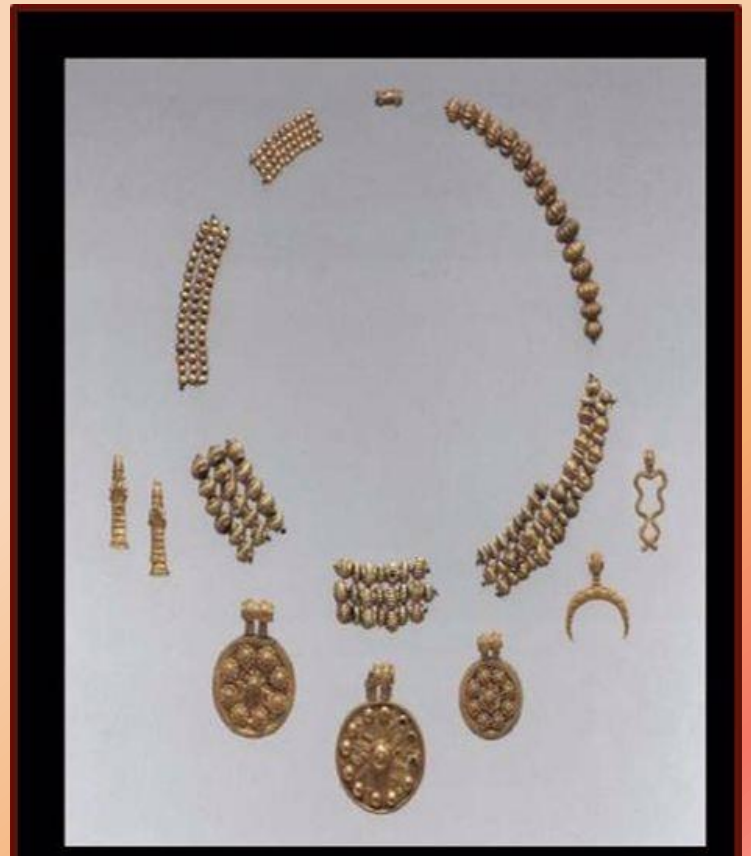

Χρυσό περιδέραιο, Παλαιοβαβυλωνιακή, MMA

Κασσιτική Περίοδος (1574-1157 π.Χ.)

<u>Κατά την Κασσιτική Περίοδο:</u>

- ✓ Οι Κασσίτες, οι οποίοι **δεν ήταν γηγενής πληθυσμός**, αλλά κάτοικοι της οροσειράς του Ζάγρου, **κατέλαβαν** συμμαχώντας **με τους Χετταίους** τη **Βαβυλώνα** το 1595 π.Χ.
- ✓ Σταδιακά απέκτησαν τον **έλεγχο της Μεσοποταμίας,** η οποία έγινε εκείνη την περίοδο **ισχυρή δύναμη** της Εγγύς Ανατολής.
- ✓ Οι Κασσίτες **υιοθέτησαν πλήρως τον Βαβυλωνιακό** τρόπο ζωής.
- ✓ Οι Κασσίτες **υποστήριξαν το ιερατείο, επισκεύασαν τους ναούς** και **υιοθέτησαν** και τους **Μεσοποτάμιους Θεούς** μαζί με τους θεούς τους.

Δείγματα Τέχνης της Κασσιτικής Περιόδου (1574-1157 π.Χ.)

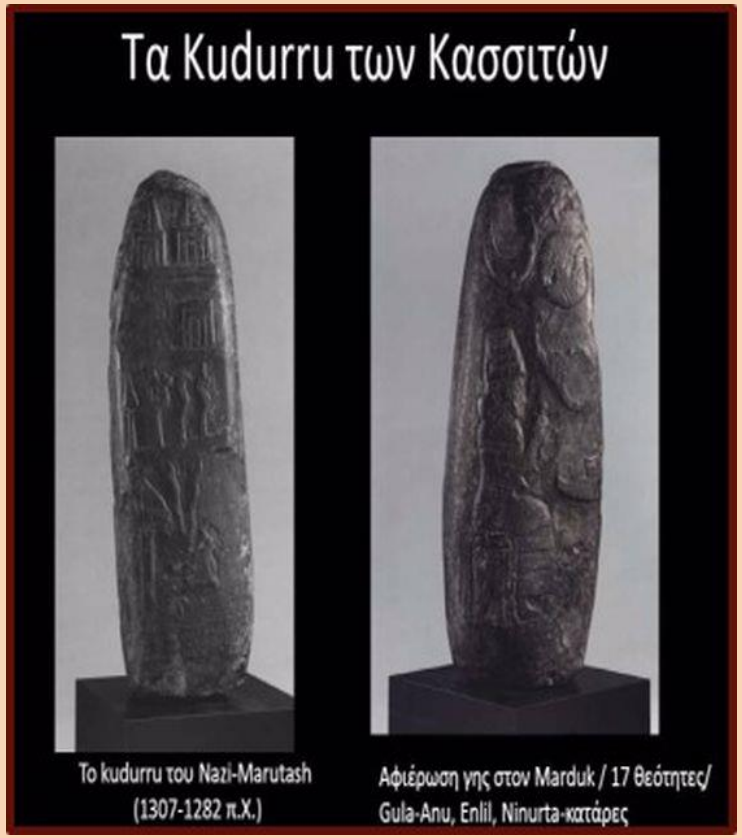

Παιδαγωγική Προσέγγιση

Η Σημασία της Διδασκαλίας της Ιστορίας στο Σχολείο

Η διδασκαλία της Ιστορίας στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας:

- ✓ Παρέχει τη δυνατότητα επαφής με συνθετότερα πράγματα και πολύπλοκα δεδομένα, τα οποία τα παιδιά έχουν απομονώσει ως επίδοξοι ερευνητές και ερευνήτριες από τις προσφερόμενες πηγές.
- ✓ Συμβάλλει στη διαμόρφωση του ερευνητικού ήθους και της κουλτούρας ενός ενημερωμένου και ενεργού πολίτη, αναπτύσσοντάς του την κριτική ικανότητα, τις διανοητικές δεξιότητες, αλλά και τον σεβασμό προς τον Άλλο, το Άλλοτε και το Αλλού.
- ✓ Βοηθάει στην κατανόηση του παρόντος μέσα από την μελέτη του παρελθόντος.
- ✓ Βοηθάει τα παιδιά να κατανοήσουν το αξιακό πλαίσιο τόσο της σύγχρονης, όσο και της εκάστοτε κοινωνίας την οποία μελετούν, να πληροφορούνται για τα σπουδαιότερα θέματα και ιστορικά γεγονότα και να εξετάζουν κριτικά την επίδρασή τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι.
- ✓ Συμβάλλει στο να αναπτύξουν τα παιδιά την αίσθηση της περιοδολόγησης μέσα από την οποία κατανοούν καλύτερα το παρελθόν και τη διαφοροποίησή του από το παρόν.
- ✓ Μαθαίνουν να δίνουν αξία στις μαρτυρίες και ιστορικές πηγές, να ερμηνεύουν υλικό τόσο πρωτογενών, όσο και δευτερογενών πηγών και να προσδιορίζουν τις αλλαγές της ιστορίας ως αποτέλεσμα κινήτρων, προθέσεων, πεποιθήσεων και περιβαλλοντικών παραγόντων.

Παιδαγωγική Προσέγγιση

Παιγνιώδεις Δημιουργικές Δραστηριότητες

Στο πλαίσιο της παιγνιώδους προσέγγισης της συγκεκριμένης περιόδου και αφού προηγηθεί η εισαγωγική θεωρητική παρουσίαση λαμβάνει χώρα το επιτραπέζιο παιχνίδι: **«Παίζοντας στην Προϊστορική Μεσοποταμία»**.

- Το παιχνίδι αναφέρεται σε μαθητές της Στ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου και αποτελείται από ένα επιτραπέζιο ταμπλό χωρισμένο σε εικονίδια που αντιστοιχούν στην περίοδο που εξετάζεται και από ένα ζάρι. Επιπλέον, διαθέτει δεκαεπτά κάρτες με τίτλο «Η Ιστορία με λίγα λόγια…», που αντιστοιχούν σε κάθε εικονίδιο του ταμπλό και από ένα σύνολο ερωτήσεων από τις οποίες καλείται το κάθε παιδί να απαντήσει μία κάθε φορά.
- Στόχος του παιχνιδιού είναι μία από τις ομάδες που συμμετέχουν να συγκεντρώσει τη μεγαλύτερη βαθμολογία μέσα από το παιχνίδι και τις δραστηριότητες που το πλαισιώνουν, ώστε να καταστεί η νικήτρια ομάδα. Ύστερα από την ολοκλήρωση και τον τερματισμό στο ταμπλό, τα παιδιά ομαδικά κατασκευάζουν ένα δικό τους τέχνεργο το οποίο βαθμολογείται αδιακρίτως με πέντε μονάδες.

Ταμπλό Επιτραπέζιου Παιχνιδιού

Ενδεικτική Παρουσίαση Καρτών Παιχνιδιού

ΕΡΩΤΗΣΗ

Κατά την περίοδο Uruk, το πιο διαδεδομένο σχήμα αγγείου ήταν το άωτο λοξότμητο κυάθιο, το οποίο παραγόταν κατά χιλιάδες.

Ποια ήταν η πιο χαρακτηριστική χρήση αυτού του αγγείου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Το άωτο λοξότμητο κυάθιο χρησίμευε ως δοσομετρητής.

4

«Η Ιστορία με λίγα λόγια…»

Κατά την περίοδο Uruk η κεραμική κατασκευάζεται με τη βοήθεια γρήγορου κεραμικού τροχού, που διευκόλυνε την αυξημένη παραγωγή χρηστικών αγγείων. Τα σχήματα τώρα είναι λιγοστά και ακόσμητα. Το πιο διαδεδομένο σχήμα είναι το άωτο λοξότμητο κυάθιο, που παράγεται κατά χιλιάδες. Είναι χαρακτηριστικό ότι το άωτο λοξότμημο κυάθιο χρησίμευε ως δοσομετρητής του καθημερινού σιτηρεσίου κριθαριού (χωρητικότητα 0,8 λ.).

Οδηγίες Επιτραπέζιου Παιχνιδιού

- ✓ Μέχρι τέσσερις παίκτες/παίκτριες.
- ✓ Κάθε παίκτης/παίκτρια τοποθετεί αρχικά το πιόνι του/της στην αφετηρία και χρησιμοποιεί το ζάρι για να το μετακινήσει.
- ✓ Από τις κάρτες «Η ιστορία με λίγα λόγια…» κάθε παιδί διαβάζει φωναχτά την αντίστοιχη με το εικονίδιο που βρίσκεται κάρτα, παρέχοντας στην ολομέλεια των παιδιών βασικές πληροφορίες για το εικονιζόμενο τέχνεργο.
- ✓ Το παιχνίδι τελειώνει όταν φτάσουν τα πιόνια όλων των παικτών/παικτριών στον τερματισμό και ακολουθεί η κατασκευή τεχνέργου από τις ομάδες.
- ✓ Στόχος των παικτών/παικτριών είναι να συγκεντρώσουν τη μεγαλύτερη δυνατή βαθμολογία απαντώντας σωστά τις ερωτήσεις. Όταν κάποιο παιδί απαντήσει σωστά ή λάθος στην εκάστοτε ερώτηση, δίνει τη σειρά του στο επόμενο παιδί.
- ✓ Κάθε σωστή απάντηση σε ερώτηση στο πλαίσιο του παιχνιδιού βαθμολογείται με μία μονάδα και κάθε κατασκευή που ακολουθεί μετά τον τερματισμό με πέντε μονάδες αδιακρίτως για όλες τις ομάδες.
- ✓ Βαθμολογητής ορίζεται ο/η εκπαιδευτικός που παρακολουθεί την παρουσίαση.

Δείγματα Κατασκευής Τεχνέργων στη Σχολική Τάξη

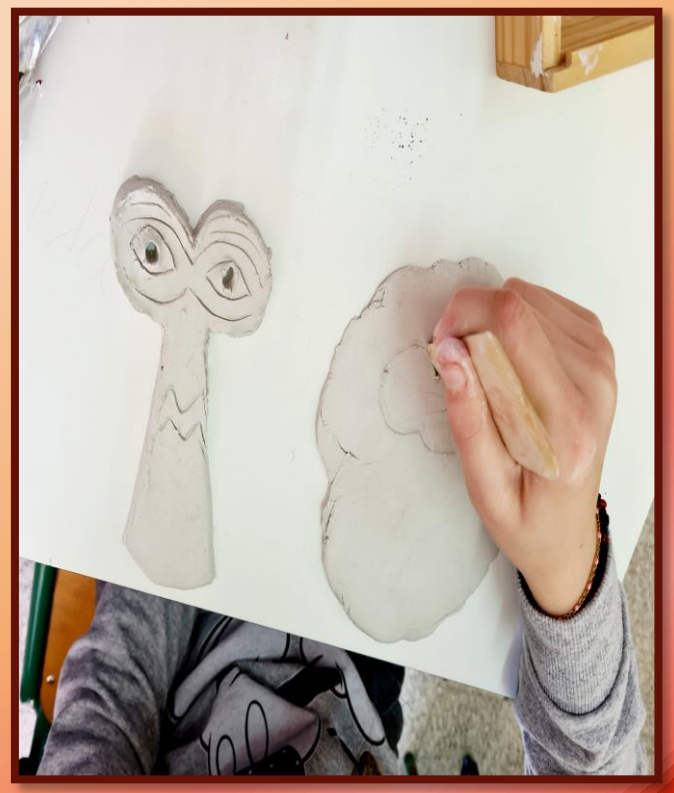

Δείγματα Κατασκευής Τεχνέργων στη Σχολική Τάξη

Συμπεράσματα

Μέσα από τη θεωρητική προσέγγιση της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου και την παιγνιώδη διάσταση που έλαβε χώρα:

- ✓ Αναδείχθηκε η σημαντικότητα των συγκεκριμένων πολιτισμών σε κοινωνικοπολιτισμικό, θρησκευτικό, στρατιωτικό και πολιτικό επίπεδο, οι μεταξύ τους σχέσεις, οι ανακατατάξεις, η συνέχεια και η εξέλιξη της ιστορίας στο ευρύτερο πλαίσιο της Εγγύς Ανατολής.
- ✓ Επιχειρήθηκε η προσέγγιση του συγκεκριμένου ιστορικού παρελθόντος και η προσαρμογή του με στόχο τη δημιουργία μιας παιδαγωγικής προσέγγισης μέσα από την παρουσίαση της ιστορίας από συγκεκριμένα τέχνεργα της κάθε περιόδου για παιδιά της Ε΄-Στ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου.
- ✓ Δόθηκε η δυνατότητα και αναπτύχθηκαν οι τρόποι προσαρμογής μιας όχι ιδιαίτερα εύκολα αντιληπτής ιστορικής περιόδου για μικρά παιδιά.
- ✓ Αποδείχθηκε αφενός η δύναμη της ιστορίας και αφετέρου η διαθεματική προσέγγιση που μπορεί να την πλαισιώσει, αρκεί να επιλεγεί ο σωστός κάθε φορά τρόπος, ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των παιδιών ανεξάρτητα από την ηλικία τους.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Aruz, J. 2003. *Art of the First Cities: The Third Millennium B.C. from the Mediterranean to the Indus*. New York: Metropolitan Museum of Art.

Matthews, R. J. 1990. «Excavations at Jemdet Nars», 1989. *Iraq*: 25-38.

Sebba, J. 1997. *Ιστορία για όλους. Διδακτικές προτάσεις για το μάθημα της Ιστορίας στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο.* Μετάφραση και Επιμέλεια Μ. Καβαλιέρου. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Van den Mieroop, M. 2016. *Η Ιστορία της Αρχαίας Εγγύς Ανατολής*. Μετάφραση και επιμέλεια Κ. Κοπανιάς. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Κοπανιάς, Κ. 2018. *Εισαγωγή στην Ιστορία και Αρχαιολογία της Εγγύς Ανατολής*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαικών Βιβλιοθηκών.www.kallipos.gr

Κοπανιάς, Κ. 2013. *Προϊστορική Μεσοποταμία*. Αθήνα: Ινστιτούτο του βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα, 2013.

Κουσούλης, Π. 2010. Αρχαιολογία της Εγγύς Ανατολής. Ρόδος: Πανεπιστημιακές σημειώσεις.